

УДК (811.161.1/2 : 1) Укр

Ємельяненко Є. О.,
кандидат філософських наук, доцент,
докторант, НІСД (Україна, Київ),
shalimova_eo@mail.ru

**РОСІЙСЬКА МОВА ЯК ЛІНГВА ФРАНКА В УКРАЇНІ:
СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ
ТА ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ**

Здійснюється аналіз семантичного навантаження та функціональної ролі російської мови на території України. Сучасний стан вживання російської мови в мовних практиках населення України розглядається як об'єктивний результат історичного поступу, за якого російська мова штучно та примусово впроваджувалась у різні сфери життя: від освіти до побуту. Робиться висновок, що для багатьох етносів та народностей, використання російської мови носить в першу чергу утилітарний та функціональний характер: вона вживається перш за все як вимушений та звичний засіб комунікації. Звісно, це віддаляє народності від власних мов і власних культур. У даній ситуації обачаються чинники маргіналізації. Відповідно, державна мовна політика має бути в першу чергу спрямована в напрямку зменшення комунікативної функціональної навантаження російської мови з паралельним підвищення комунікативної ефективності української.

Ключові слова: мова, культура, лінгва франка, піджин, койне.

Як відомо, мова є спільним духовним органом, завдяки якому відбувається єднання народу, оскільки у взаємному розумінні мовця і слухача формується свідомість, пробуджується почуття спорідненості. У мові концентрується сама сутність буття людини, історичного буття мови як основи самоідентифікації людини та народу. Мова є середовище існування людини соціальної, її духовний простір. Можна стверджувати, що якби не було сьогодні мовної проблеми, то проста людина відчувала себе значно впевненіше та захищеніше, не витратила б стільки фізичних та моральних сил на те, щоб вижити у несприятливих умовах політичного, економічного, культурного безладдя.

Проблеми мови в гуманітарній та культурній політиці України давно є центром уваги науковців та державців. Давно, проте безрезультатно, адже вектор цієї уваги та дій є доволі непостійним. Політична заангажованість даної проблеми і спекуляції під час виборів періодично загострюють її і віддаляють українське суспільство від досягнення стабільного стану. Мовна диференціація, яку використовують у своїх політичних технологіях окремі кандидати та політичні сили, часто набуває масштабу загостреного конфлікту, розділяючи населення на опонентів та загрожуючи національній єдності. Дійсно, мова, якою люди користуються щодня, спілкуються з родиною, друзями, колегами є не просто засобом спілкування, а культурною спадщиною народу.

І в той же час, важко заперечити той факт, що Україна далеко не єдина держава в світі, що побудована на поліетнічній основі та об'єднує в своїх національних межах носіїв найрізноманітніших мов: більшість держав Європи, Північної та Південної Америки стикалися з проблемами подібного ґатунку і з часом вирішували їх значно раціональніше.

В Україні ж «мовне питання» постійно є об'єктом спекуляцій та чинником дестабілізації внутрішнього середовища країни і подекуди стає прямою загрозою національній безпеці. Сутність проблеми, очевидно, не в самій присутності кількох мов в соціокультурному просторі країни, а в суперечливих та непослідовних ставленнях та оцінках державців та громади щодо цього, домінуванні емоцій над рацією, нерозумінні сутності проблеми. Не в перший раз нездатність людей

відділяти первинне від вторинного заважає чітко та ефективно вирішувати проблеми соціальної взаємодії. Тож, актуальність проблем визначення засад та нерегульованості питань національної безпеки в сфері мови переоцінити важко.

Питання мов в українському суспільстві знайшло певне опрацювання у наковій літературі. Вагомий внесок у розвиток мовнополітичної науки України зробили В. Андрущенко, О. Антонюк, В. Євтух, О. Картунов, І. Кресіна, О. Майборода, В. Панібудьласка, Ю. Римаренко, Л. Шкляр, О. Шуба. Безпосередньо пов'язують мовне питання з політичними відносинами О. Забужко, В. Лизанчук, Л. Масенко, А. Погрібний та ін. Розкривають механізм денационалізації на мовному ґрунті Ю. Гнаткевич, В. Іванишин, П. Кононенко, П. Мовчан, В. Радчук, Я. Радевич-Винницький, В. Ребкало, О. Рудакевич, М. Рябчук, Л. Танюк, О. Тараненко. Питання мовної політики та її відповідності вимогам Європейської Хартії висвітлюються в публікаціях В. Колісника, Т. Кононенка, О. Майбороди, В. Мармазова, П. Надолішнього, М. Стріхи. Питання розвитку, використання та захисту російської мови, мов національних меншин, віддзеркалення етномовної проблематики в технології політики плідно досліджують М. Вівчарик, О. Гринів, Н. Корж, І. Кресіна, Л. Нагорна, А. Погребняк, В. Шевчук. Багато цікавих ідей, що торкаються окремих аспектів ролі мови в ідентифікаційних процесах, проблем двомовності, толерантності у мовній політиці виявлено авторами у публікаціях С. Вовканича, І. Дзюби, М. Жулинського, В. Кременя, І. Кураса, Ю. Левенця, М. Михальченка, М. Поповича, В. Ребкала, М. Степика [2, с. 4-6].

Метою даної роботи є проаналізувати сутнісні підвалини, що визначають роль інших мов, особливо російської, в українському суспільстві.

Мовна проблема пов'язана із проблемами політичними, соціальними та економічними. Існує невидимий об'єктивний внутрішній зв'язок між цими явищами. Не в перший раз населення України спостерігає, наскільки успішно політики заради власних амбіцій спекулюють питаннями статусу державної мови і мов національних меншин, хоча, власне, основний акцент завжди робиться на статусі мови російської.

З іншого боку, виникає думка про те, чому можливою стає подібна ситуація у державі, об'єднаній спільною культурою та традиціями? Як відомо, за всю історію України примусова русифікація як мовна політика застосовувалась неодноразово. Так, нищівного удару українській мові завдали у 1863 і 1876 роках міністр внутрішніх справ П. Валувєв та імператор Олександр II. Були видані заборонні акти, спрямовані на цілковите усунення української мови з громадського життя. Лише на початку двадцятого століття на загальних зборах Академії наук прозвучав заклик зняти обмеження щодо українського слова. Проте за радянських часів сфера поширення української мови знову була істотно обмежена, а перекладні російсько-українські словники за їх змістовим наповненням краще було б назвати російсько-російськими.

Сьогодні російська мова є друга за вживаністю мова в Україні після української. За офіційними даними останнього перепису населення 2001 року російську мову назвали рідною 29,6% населення, з яких 56% – етнічні росіяни, в той час як решта є представниками інших

національностей. Українська мова переважає на Заході країни, в Центрі та на Північному Сході, російська – Південному Сході та Півдні. До такої картини, як це не прикро, призвели об'єктивні умови протікання історичних процесів XIX–XX століть. В результаті, українська мова є переважно у сільській місцевості, в той час як міста, особливо великі, є переважно русифікованими, причому їх географічне розташування майже не відображається на цьому факті.

Вітчизняне законодавство часів незалежності також зміцненню положення української мови не сприяло. Закон «Про засади державної мовної політики», запропонований В. Колесніченком та С. Ківаловим і прийнятий у 2012 році беспрецедентно підірвав положення української мови, створюючи загрозу національній безпеці, адже єдність мови – є базовий невід'ємний гарант цілісності держави. І, відповідно, негативні наслідки дії цього закону найбільш відчутно проявились саме на тих територіях, де міра ризику була найвищою. І навіть сьогодні, після всіх подій 2013–2015 років цей закон, що закріплює спекулятивний статус «регіональна мова», і досі не скасовано.

Так, щодо стану мовного питання в Україні, мабуть, можна висувати, що всі політичні заходи, що були вживані протягом останніх щонайменш десяти років постали як недієві або шкідливі. І саме цей емпіричний факт має бути ґрунтовно та неупереджено осмислений.

Використання російської мови в Україні, історія її появи, розвитку та трансформацій на її територіях, трактується істориками, політологами, лінгвістами та іншими науковцями в різному ключі. Ряд аспектів історії та культури України висвітлювався і висвітлюється сьогодні неоднозначно під впливом тих чи інших політичних ідеологій.

Проте, залишається факт: в сучасних умовах свободи мови, ніби-то стимулювання застосування української мови з боку держави та наявності її знання у населення, тенденція до повернення української мови у вжиток, побут, роботу серед населення русифікованих регіонів майже не спостерігається. Що ж є причиною? Чому навіть ті люди, які добре знають українську мову, люблять її та вважають рідною, часто не користуються можливістю вживати її? Навіть в умовах відродження національних традицій, впровадження мови в сферу освіти, культури тощо, на мовних практиках це мало, не суттєво позначається. Тобто реалізовані заходи гуманітарної політики на практиці не сприяють врегулюванню мовної ситуації. Мова, як було зазначено вище, відображає ментальність, культуру, дух, мислення тощо [3, с. 8-9]. Проте, чи завжди застосування тієї чи іншої мови означає глибинне залучення до тієї чи іншої культури та зміну ідентифікації?

Напрошується гіпотеза, що оскільки апеляції до відродження української культури не сприяють витісненню російської мови, може в застосуванні російської мови населенням України значною мірою відсутній зв'язок з духовним та ментальним навантаженням російської культури. Треба згадати: окрім того, що мова є квінтесенцією духу і культури нації, вона є засобом комунікації та спілкування, основою соціальної взаємодії, яку людина прагне реалізовувати найбільш зручним та ефективним для неї способом. Розглянемо цю гіпотезу більш детально.

Заходи русифікаторської політики в усі часи зводились до штучно-примусового введення російської мови в діловий, освітній, науковий і, навіть, побутовий обіг. Покоління за поколіннями українці опинялись в ситуації, в якій вони або знають і вживають російську мову в своєму житті, або ж соціальна взаємодія порушується і стає неможливою. Російській мові надавався хоч штучний, проте унікальний функціональний статус, в той час як всі інші мови виштовхувались на периферію – ту периферію, де соціальна взаємодія була обмежена і замкнена: далекі села, люди похилого віку тощо. Створювались умови, за яких аби бути в безпеці, мати кошти для існування, досягти чогось в суспільстві необхідно було говорити російською. Траплялось, люди забороняли дітям вживати етнічну мову навіть вдома, для того щоб вони ретельно оволоділи російською, а етнічну, мовляв, вони і так знають. Це стосувалось і українців, і греків, і болгар, і представників багатьох інших етнічних спільнот.

Час минув, політичні умови змінились, проте чи позбавлена російська мова в українському суспільстві того сформованого функціонального навантаження, що визначає її як умову успішної соціальної комунікації та взаєморозуміння. Нажаль, на багатьох територіях України – ні. Проблема не тільки в тому до яких культурних цінностей чи надбань апелює мова, а в тому, яким є її реальний функціональний вжиток, як вона допомагає порозумітись на практиці. Людина це істота, яка природним шляхом завжди обирає більш зручний та ефективний шлях тієї чи іншої дії. Впровадження російської мови в мовні практики українців було виключно неприродним та болісним, проте безглуздо заперечувати, що це відбулось і сьогодні ми вже маємо такий результат, який не дозволяє просто переключити мовні практики людей з однієї мови на іншу. Тут треба змінити першопричину, а для цього в ній треба розібратись.

Існує велика відмінність між мовою як духовним та культурним феноменом та мовою як функціональною знаковою системою. В лінгвістиці цей феномен існує під назвою *лінгва франка*.

Лінгва франка – мова яка є фактичною мовою міжетнічного спілкування на певній території. Іншими словами – функціональний тип мови, що використовується для спілкування між носіями різних мов в умовах обмежених соціальних контактів.

В соціолінгвістиці терміном «лінгва франка» позначають будь-який усний допоміжний засіб міжетнічного спілкування. Ним може бути мова одного з народів регіону (наприклад, «торгові» мови у західній Африці –хауса, бамана), нейтральна мова, що не є рідною для жодного з учасників спілкування (суахілі у Східній Африці), або піджини на базі місцевої чи європейської мови. Розширення сфери вжитку лінгва франка може призвести до перетворення її на койне.

Особливістю терміну «лінгва франка» є його виразний позитивно-оціночний компонент, що протиставляє його не позбавленому оціночності терміну «піджин». Застосовуючи для позначення засобу міжетнічного спілкування термін «лінгва франка» мовець демонструє позитивне ставлення до самого факту такого спілкування та переносить це ставлення і на засіб, що використовується, в той час як термін «піджин» протягом тривалого часу тяжів до принизливого застосування.

В змістовному відношенні лінгва франка і піджин наближуються один до одного за своєю функцією забезпечення міжетнічного спілкування та за обмеженістю тієї соціальної сфери, в якій відбувається взаємодія. Відмінності обумовлені певними чинниками. Піджин обмежений не тільки функціонально, але й структурно, тобто характеризується надзвичайно збіднелим словником та радикально спрощеною граматику, причому як те, так і інше носить змішаний характер. Комунікативна система, що виникає, як правило болісно зачіпає естетичні почуття носіїв тих мов, «карикатурою» на які виглядає піджин. Лінгва франка також може бути організована таким чином, а може бути і цілком повноцінною мовою. Будь-який піджин функціонально – це лінгва франка, але лінгва франка в структурному відношенні не обов'язково буде піджином.

Присутня певна тенденція в розподілі термінів «піджин» та «лінгва франка» відносно тих видів обмеженого спілкування, які обслуговуються контактними мовами. Частіше за все контактна мова міжетнічної торгівлі, що в багатьох культурах шанована, називається лінгва франка, в той час як, наприклад, контактна обмежена мова, яка використовувалась різноплебними робітниками на плантаціях, називалась піджином.

Наприклад, використання англійської мови як загального засобу комунікації в світі для носіїв різних первинних мов, є прикладом лінгва франка. Спосіб використання англійської мови як мови міжнародного спілкування значною мірою залежить від конкретної ситуації, задля якої здійснюється соціальна комунікація. В цілому взаємодія за допомогою лінгва франка, англійської лінгва франка в тому числі, концентрується на функції, а не на формі. Іншими словами комунікативна ефективність є більш важливою, ніж правильність чи культурна відповідність. Так, англійська мова в США, що сформувались як об'єднання колоній різних країн, є спрощеною як за фонетикою, так і за структурою та словниковим запасом, що викликає обурення британців.

Російська мова, будучи штучно масовано впроваджуваною на території СРСР і сьогодні продовжує виконувати роль лінгва франка не тільки в Україні, а на всьому пострадянському просторі. На території України Південь і Схід піддалися значній русифікації та відчуженню від української мови, Західні та Центральні території також мали вивчати російську мову, і тепер представники різних регіонів змушені використовувати її для порозуміння.

Тривале приниження української мови і водночас насадження російської, не могло не позначитися на усному (в першу чергу) та писемному мовленні її носіїв. Українська мова навіть там, де вона активно функціонувала, зазнала негативного впливу російської, перетворилася на суржик, «язичіє», на мішанину українських та російських слів та кальок, а частіше всього – мовних покрутів, які утворилися на базі безсистемної інтеграції двох мов [1]. Російська мова у вжитку українців також увібрала в себе багато українських слів, вигуків та оборотів. Люди, що їздили на тривале життя до Росії, свідчать, що навіть тих, хто все життя говорив на російській, росіяни моментально маркували як «хохлів» тільки зачувши слова «ларєк», «буряк», «рынок», «чи» та інші. Також варто зауважити на фонетичне забарвлення російської мови українця.

Тож, реальність така, що сьогодні російська мова певною мірою постає певним узагальнюючим засобом комунікації між мешканцями різних регіонів України. Це посилюється тим, що українці не можуть застосовувати українську мову для спілкування з представниками країн пострадянського простору і змушені звертатись до російської. Функціонально вона є лінгва франка. В якості піджина ми бачимо суржик у сільській місцевості та у виходців з неї, який продовжує вживатись в побуті та родинному колі. Це плачевний результат історичних та політичних процесів останніх двохсот років, і саме це не дає російській мові зійти нанівець в мовних практиках.

Суспільство є самоорганізована доцільна система, в якій кожен елемент (явище чи процес) виконує певну функцію. І кожен елемент є складовою системи лише доти, доки ця функція задовольняє систему і є потрібною їй. Якщо російська мова постійно відтворюється в соціокультурному середовищі і в мовних практиках, то значить вона має функціональне навантаження. Це може зачіпати патріотичні, етичні, естетичні почуття українців, проте це є об'єктивний факт, обумовлений закономірностями історичного поступу. Лише позбавивши російську мову її функції можна змінити мовну картину. Доки ця реальність не буде визнана, цілераціональні та дієві заходи мовної політики сформувати неможливо.

Як вже говорилось вище, в світовій історії періодично виникала ситуація, коли в ролі лінгва фрака постає повноцінна мова, яка взагалі не є рідною для жодних етнічних груп, що її використовують і вживається не у вузьких сферах, а повсюдно.

При розширенні сфери лінгва франка прийнято говорити про формування койне. Так, вперше койне постав як діалект грецької мови початку нашої ери, яким були навіть написані тексти Нового Заповіту при розповсюдженні святого писма в країнах Середземноморського басейну. Поступово слово «койне» набуло значення функціонального типу мови, що використовується як основний засіб повсякденного спілкування з широким діапазоном комунікативних сфер в умовах регулярних соціальних контактів між носіями різних діалектів або мов.

Сьогодні соціолінгвістика трактує койне в широкому сенсі – як будь який засіб спілкування (головним чином усного), що забезпечує комунікативну зв'язаність регіону (-ів).

В Російській імперії койне російської мови було формалізовано на основі української граматики або староруської мови попередника. Так само і в США було мінімізовано койне у вигляді основного функціонального набору для освоєння мігрантів. Варто додати, що цей функціональний набір став прототипом та основою для однієї з перших мов програмування – бейсик. Російська ж мова як койне минулої Російської колоніальної імперії і сьогодні є загрозою знищення мовного розмаїття національних держав, якщо ця ситуація не буде осмислена та врегульована належним чином.

Так само і використання англійської мови як загального засобу комунікації в світі для носіїв різних первинних мов в багатьох сферах життєдіяльності суспільства витісняє інші національні мови. Проте це відбувається більшою мірою у глобалізованому міжнародному просторі і

не зачіпає соціокультурний простір всередині держав, не порушує їх цілісність та не загрожує національній єдності. Спосіб використання англійської мови як мови міжнаціонального спілкування значною мірою залежить від конкретної ситуації, задля якої здійснюється соціальна комунікація. В цілому взаємодія за допомогою лінгва франка, і англійської лінгва франка в тому числі, концентрується на функції, а не на формі. *Іншими словами в даному випадку комунікативна ефективність є більш важливою, ніж правильність чи культурна відповідність.* Тож, допоки використання російської мови буде ефективним з комунікативної точки зору, вона становитиме загрозу національному соціокультурному середовищу.

Тож, конкретизуємо функціональні причини, що призводять до незастосування української мови українцями, а застосування російської і на усунення яких в першу чергу має бути спрямована раціональна мовна політика.

1. В сфері освіти присутній брак викладачів, і української мови в тому числі, які б дійсно володіли нею, вміли розмовляти, мали відповідний життєвий досвід і комунікативну практику.

2. Відсутність компетенцій у фахівців в різних галузях, які могли б грамотно і належно вирішити мовну проблему: створити рекламну вивіску, скласти документ, звернутись з промовою, оголошенням тощо.

3. Виходячи з дійсного стану системи освіти багато громадян не знають українську мову на достатньому рівні, а ті, які знають, володіють теоретичними знаннями, що не підкріплені мовною практикою. Тобто навіть за умови, що вони розуміють українську мову, вони не мають навичок її, в першу чергу, усного застосування, їм важко висловлювати свої думки, а відповідно, неможливо підтримувати ефективну комунікацію.

4. Окрім відчутного браку практичного досвіду, невпевненість породжує психологічний бар'єр, що викликає негативну реакцію на відродження української мови та, іноді, на українськомовних співгромадян взагалі.

5. В наслідок міфо-ідеологічного впливу минулого часів Російської Імперії та СРСР недостатнім є авторитет української мови на побутовому рівні, часто вона все ще сприймається як сільська та непопулярна, мова неосвічених прошарків населення, така, що не може забезпечити ті сфери життя, що вимагають високого рівня духовного та інтелектуального розвитку.

6. Історична пам'ять репресивного минулого породжує невпевненість в тому, що право спілкуватись етнічною мовою не буде порушено, тому що вона не є державною. Ці побоювання циркулюють між поколіннями в сім'ях, формуючи стереотипи, що живляться страхом та формують ворожі настрої. Російськомовні громадяни України не певні того, що їхнє право спілкуватись етнічною мовою буде збережене і надалі і не буде залежати від політичної кон'юнктури чи результатів чергових виборів.

Це, звісно, не вичерпний перелік проблем та перепонів, він має бути деталізований і доповнений, проте це матеріал для наступних наукових розвідок. Дані міркування щодо причин систематичного відторгнення української мови соціокультурним середовищем низки регіонів України є загальними векторами, виокремленими для формування доцільних напрямів гуманітарної політики.

Попри всі обурення та суперечки, російська мова на постстрадянському просторі взагалі і в Україні особливо є не більш ніж лінгва франка, койне, і має сприйматись населенням та керманічами саме в цій своїй сутності. Розповсюдження російської мови склалось історично, якими б трагічними не були обставини цього розповсюдження. Проте, таке застосування російської мови може призводити до привнесення небажаних ментальних патернів до соціокультурного середовища України. Саме функціональне навантаження російської мови в Україні має бути послідовно, проте твердо змінене в зворотному напрямку щодо того, як воно формувалось протягом останніх двохсот років.

Її використання не визначає нашої етнічної ментальності, культури чи національної приналежності, хоч певний вплив, звісно, чинить. Це питання є значною мірою утилітарне і вирішувати його треба, впершу чергу, відповідним чином, з позицій ефективності одразу окресливши пункти, що є незмінними і ключовими.

Єдина держава – єдина мова. Кожен європеєць зазвичай різною мірою послуговується кількома мовами. Крім національної чи державної мови країни, в якій він живе, це регіональна чи етнічна мова: в Іспанії баскська, галісійська і каталанська; у Франції бретонська, ельзаська, провансальська, фламандська і для багатьох – арабська; в Німеччині фризська, лужицькі й турецька, в Італії сардинська; у Великій Британії – гельська та інші говірки Шотландії, Уельсу й Корнуолу й афро-азіатські мови колишньої імперії. При цьому затвердження у функції державної мови найчисельнішої й корінної, титульної нації, яка дала назву державі, відповідає світовій практиці [4, с. 18]. Поліетнічність ознака культурної багатоманітності і в демократичній державі жоден етнос не має боятись за свою культуру чи мову. Проте це не є приводом підіймати питання про якийсь інший статус мов аніж мови національних меншин. В Україні є проблема з двомовністю, статусом та вживанням російської мови. Її треба раціонально конкретизувати, а не влаштовувати навколо неї політичні дебати, її треба послідовно опрацювати і так само послідовно вирішувати.

Українська мова має бути функціональною і необхідною для соціальних зв'язків та комунікацій. І так само як прийшло швидке звикання до вживання писемної української мови в діловому обігу і багато хто вже не розуміє як складати ділові папери на іншій мові, так само прийде і усна практика.

Тож, першим кроком до подолання роздутого міфу мовної проблеми є визнати та озвучити її реальний, дійсний стан. Поширення цієї проблеми широке, проте ця хвороба не стане летальною, якщо її системно лікувати і проводити постійну профілактику. Російська мова стала засобом міжетнічного спілкування на тлі поширення та розростання поглинаючого етноси Левіафану Російської імперії та її наступника Радянського союзу. Це її дійсна функціональна роль. Більше вона нічого не визначає. Чим більше це питання буде набувати емоційного забарвлення та ставати полем для лірико-пафосних спекуляцій, тим гірше буде становище. Тільки усвідомивши і сформулювавши даний аспект як дефініцію і виходячи з неї, можна розробляти заходи державної політики в сфері гуманітарної безпеки з мовних питань.

Тож, перспективами подальших наукових досліджень є опрацювання конкретних пропозицій щодо заходів гуманітарної політики та національної безпеки щодо мовного питання та аналіз обмежень, що присутні в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи [Електронний ресурс] / О. Вишняк // Форум нації: газета Конгресу національних громад України. – 03/70. – Березень, 2008. – <http://www.forumn.kiev.ua/2008-03-70/70-10.htm>
2. Заблоцький В. В. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження: Монографія / Заблоцький В. В., Куць О. М. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 300 с.
3. Мовна ситуація в Україні: думка молоді. – К.: Молоджна альтернатива, 2007. – 45 с.
4. Руда О. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія / Олена Руда. – К.: НАН України, Ін-т укр. Мови, 2012. – 232 с.

References

1. Vyshnyak O. Movna sytuatsiya ta status mov v Ukrayini: dynamika, problemy, perspektivy [Elektronnyy resurs] / O. Vyshnyak // Forum natsiy: hazeta Konhresu natsional'nykh hromad Ukrayiny. – 03/70. – Berezenn', 2008. – <http://www.forumn.kiev.ua/2008-03-70/70-10.htm>
2. Zablots'kyu V. V. Movna polityka v Ukrayini: analiz ta vprovadzhennya: Monohrafiya / Zablots'kyu V.V., Kuts' O.M. – Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina, 2007. – 300 s.
3. Movna sytuatsiya v Ukrayini: dumka molodi. – K.: Molodzhna al'ternatyva, 2007. – 45 s.
4. Ruda O. Movne pytannya yak ob'yeht manipulyatyvnykh stratehiy u suchasnomu ukrayins'komu politychnomu dyskursi: monohrafiya / Olena Ruda. – K.: NAN Ukrayiny, In-t ukr. Movy, 2012. – 232 s.

Yemlyanenko Ye. O., Ph.D., Associate Professor, doctoral student NISS, (Ukraine, Kyiv), shalimova_eo@mail.ru

Russian language as a lingua franca in Ukraine: the semantic load and functional role

The analysis of the semantic load and functional role of the Russian language in Ukraine has done. The current state of use of Russian language in Ukraine's population practices regarded as objective result of historical development, in which Russian artificially and forcibly implemented in different spheres, from education to everyday life. It is concluded that for many ethnic groups and nationalities, the use of the Russian language is primarily utilitarian and functional: it is used primarily as forced and familiar means of communication. Of course, this nationality alienated from their languages and their own cultures. In this situation are seen marginalization factors. Accordingly, the state language policy must be primarily directed towards reducing the burden of functional communicative Russian language with the parallel increase communication effectiveness Ukrainian.

Keywords: language, culture, lingua franca, Pidgin, Koine.

Емельяненко Е. О., кандидат философских наук, доцент, докторант НИСС (Украина, Киев), shalimova_eo@mail.ru

Русский язык как лингва франка в Украине: семантическая нагрузка и функциональная роль

Осуществляется анализ семантической нагрузки и функциональной роли русского языка на территории Украины. Современное состояние употребления русского языка в речевых практиках населения Украины рассматривается как объективный результат исторических процессов, в рамках которых русский язык искусственно и принудительно внедрялся в различные сферы жизни: от образования до быта. Делается вывод, что для большинства представителей различных этносов и народностей использование русского языка в первую очередь носит утилитарный и функциональный характер: он употребляется, прежде всего, как вынужденное и привычное средство коммуникации. Разумеется, это отдаляет народности от их собственных языков и культур. В данной ситуации видятся факторы маргинализации. Соответственно, государственная политика в сфере языка должна быть направлена на уменьшение функциональной нагрузки русского языка с параллельным увеличением коммуникативной эффективности украинского языка.

Ключевые слова: язык, культура, лингва франка, пиджин, койне.

* * *

УДК 165.191.312

Вершина В. А.,
кандидат философских наук, доцент
кафедры философии, Днепропетровский
национальный университет им. Олесь Гончара
(Украина, Днепропетровск), vivi.dp@mail.ru

Михайлюк О. В.,
доктор исторических наук, профессор,
заведующий кафедрой документоведения
и информационной деятельности, Национальная
металлургическая академия Украины
(Украина, Днепропетровск), mich_al@ukr.net

СЕМИОТИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ КУЛЬТУРЫ

Культура рассматривается как знаково-символическая система. Она выступает как «макрокод» общества, который интегрирует все функционирующие в нем системы конвенций. Культура представляет собой крайне сложную, многослойную знаковую систему, в которой переплетены между собой множество знаковых систем со своими кодами. Культура в человеческом обществе – это то же, что информационное обеспечение в компьютере. Через знаковое пространство культура моделирует сознание человека и представление его о мире. Культура понимается в семиотическом плане как система знаков и символов, которые составляют своего рода программу, паттерны жизненных практик человека. Культура выступает как знаковая система, через призму которой человек воспринимает действительность.

Ключевые слова: культура, семиотика, знак.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Культура – понятие сложное, полисемантическое, многосодержательное и не поддается однозначному толкованию. Существует множество определений культуры. Общим для них является то, что под культурой в противовес «натуре» понимают все то, что создано человеком, искусственное. В самом широком плане культура понимается как способ жизнедеятельности общества.

В рамках семиотической концепции культура рассматривается как знаково-символическая система. Одним из первых обратил серьезное внимание на знаковый характер культуры Э. Кассирер. Он заложил основы семиотического подхода в исследовании культуры. По мнению Кассирера, вся человеческая деятельность носит символический характер. Из этого положения им делается вывод о том, что сущностью человека является способность к созданию символов.

Одним из основоположников семиотического направления в исследовании культуры является Ю. Лотман. Он видел в культуре знаковую систему и определял ее как «семиосферу» (по аналогии с понятиями «биосфера» и «ноосфера», введенных В. Вернадским), подчеркивая тем самым ее глобальный характер. Культуру Лотман описывает как знаковую систему, делая акцент на знаковости как одной из основных ее характеристик. «Область культуры – всегда область символизма». Ю. Лотман определял культуру как «совокупность всей ненаследственной информации, способов ее организации и хранения» (хотя такое определение и представляется проблематичным, поскольку здесь одно неизвестное определяется через другое неизвестное). Основную социальную роль культуры Лотман видел в том, что она является «негенетической памятью коллектива», «внегенетическим механизмом наследования социального опыта» [11, с. 147–148]. Основная идея семиосферы заключается в том, что вся совокупность знаковых средств культуры является не конгломератом отдельных